

บทคัดย่อ

โครงการวิจัย เรื่อง การตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ เป็นหนึ่งในชุด โครงการวิจัย การติดตามและประเมินผลบังคับใช้รัฐธรรมนูญ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานขององค์กรตรวจสอบตามรัฐธรรมนูญ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานขององค์กรอื่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์กรตรวจสอบ สำนวณวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติของประชาชนต่อปัญหาการคอร์รัปชัน และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ

คณะผู้วิจัยดำเนินการศึกษาวิจัย โดยค้นคว้าจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารหลักฐานอื่นๆ เก็บข้อมูลปฐมภูมิโดยการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านภาครัฐ และ NGOs โดยครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย การบังคับใช้ บุคลากร ทรัพยากรที่ได้รับการจัดสรร และปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการต่างๆ และจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ซึ่งจะเป็นแนวทางที่ใช้ในการศึกษาเพื่อค้นข้อเท็จจริงร่วมและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ

จากการศึกษาวิจัย คณะนักวิจัยได้ศึกษาองค์กรตรวจสอบแต่ละองค์กรและมีบทสรุปและข้อเสนอแนะ ดังนี้

(1) ศาลรัฐธรรมนูญ

ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นมีทั้งเกิดจากตัวบทกฎหมายและจากวิธีปฏิบัติงานของศาลรัฐธรรมนูญ โดยที่คณะนักวิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการทำงานของศาลรัฐธรรมนูญ 3 เรื่อง คือ

(1.1) การจัดองค์คณะ เพื่อให้การดำเนินงานของศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปได้อย่างรวดเร็วกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน สมควรให้ศาลรัฐธรรมนูญแบ่งเป็น 2 องค์คณะฯ ละ 9 คน โดยจะต้องมีตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ 3 คน อยู่ใน 2 องค์คณะ แต่ละองค์คณะมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกันไป โดยที่ให้องค์คณะแรกมีอำนาจพิจารณาปัญหาร่างกฎหมาย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับว่าขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญหรือไม่ ส่วนองค์คณะที่สองพิจารณาปัญหาทางการเมืองต่างๆ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ หรือปัญหาการนิยมนับบัญชีทรัพย์สินหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการพิจารณาวินิจฉัยคำร้องที่เข้าสู่การพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ อีกทั้งเป็นการสร้างความชำนาญเฉพาะด้านให้กับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญในแต่ละองค์คณะด้วย

(1.2) **การแยกวิธีพิจารณา** ไม่ว่าจะมีการแบ่งแยกองค์คณะของศาลรัฐธรรมนูญออกเป็น 2 องค์คณะตามข้อ (1.1) หรือไม่ก็ตาม ศาลรัฐธรรมนูญสามารถสร้างวิธีพิจารณาขึ้นใหม่ โดยที่ควรแยกข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญออกเป็น 2 ส่วน โดยที่ส่วนแรกเป็นวิธีพิจารณาทั่วไป คือ กฎเกณฑ์ที่ใช้กับคดีทุกประเภท เช่น การยื่นและถอนคำร้อง การคัดค้านตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ ขั้นตอนการรับคำร้องไว้ดำเนินการ การชี้แจงโดยผู้ร้องและผู้ถูกร้อง การสืบพยาน เป็นต้น และส่วนที่สองเป็นวิธีพิจารณาเฉพาะคดี คือ กฎเกณฑ์ที่ใช้เฉพาะกับแต่ละประเภทของคดี และมีได้เป็นเรื่องที่อยู่ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาทั่วไป เช่น วิธีพิจารณาวินิจฉัยกรณีกฎหมายขัดหรือแย้งกับรัฐธรรมนูญ วิธีพิจารณาวินิจฉัยกรณีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่ยื่นบัญชีทรัพย์สินหนี้สิน วิธีพิจารณาเกี่ยวกับปัญหาอำนาจหน้าที่ขององค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญ เป็นต้น

(1.3) **บุคลากร** สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญควรสร้างหน่วยสนับสนุนทางวิชาการใหม่ โดยอาจกำหนดให้ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญแต่ละคนมีผู้สนับสนุนทางวิชาการ 3 คน หรืออาจตั้งเป็นกลุ่มสนับสนุนทางวิชาการกลางสำหรับตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่จะใช้ร่วมกัน โดยที่มาของผู้สนับสนุนทางวิชาการนั้นควรใช้วิธียืมตัวชั่วคราว เช่น สัปดาห์ละ 2 วัน จากส่วนราชการอื่นๆ ซึ่งจะช่วยให้งานด้านวิชาการของศาลรัฐธรรมนูญเป็นไปอย่างดีขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อบุคคลที่มาเป็นผู้สนับสนุนทางวิชาการซึ่งต่อไปอาจได้เข้ามาเป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญ อีกทั้งเป็นการสร้างความชำนาญให้กับข้าราชการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญที่ได้ทำงานร่วมกับกลุ่มสนับสนุนทางวิชาการดังกล่าวด้วย

หากมีการจัดแบ่งองค์คณะศาลรัฐธรรมนูญเป็น 2 องค์คณะตามข้อ (1.1) โดยให้สององค์คณะมีอำนาจหน้าที่แตกต่างกัน ก็ควรจัดแบ่งโครงสร้างภายในของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญใหม่ให้สอดคล้องและรองรับกับการแบ่งองค์คณะโดยจัดให้มีบุคลากรประจำแต่ละองค์คณะ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสร้างบุคลากรของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญให้มีความชำนาญเฉพาะด้าน ให้สอดคล้องกับการจัดแบ่งองค์คณะตามความชำนาญดังกล่าว

(2) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ มี 2 ประเภท คือ ภาระงาน และสถานะของคณะกรรมการ ป.ป.ช.

(2.1) **ภาระงาน** กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต กำหนดให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. มี “บทบาท” หน้าที่หลายประการที่เกี่ยวข้องกับการ “ตรวจสอบ” ข้าราชการประจำและผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปด้วยความล่าช้า บางกรณีถูกกล่าวหาว่า “เลือก” ที่จะพิจารณาเรื่องบางเรื่องก่อนเรื่องอื่น

การแก้ปัญหาภาระงานทำได้หลายวิธี เช่น แก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อจำกัดอำนาจของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ให้มีเฉพาะการตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองเท่านั้น ส่วนการตรวจสอบข้าราชการประจำ

อาจตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ เพื่อทำหน้าที่คล้ายกับคณะกรรมการ ป.ป.ป. หรืออาจใช้วิธีแบ่งองค์คณะของ
กรรมการ ป.ป.ช. ในปัจจุบัน

(2.2) **สถานะของคณะกรรมการ ป.ป.ช.** เมื่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. ได้สวนข้อเท็จจริงและ
สรุปสำนวนแล้วส่งต่อไปยังศาลรัฐธรรมนูญและศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
ศาลทั้งสองก็จะเริ่มกระบวนการไต่สวนข้อเท็จจริงใหม่ ทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานของ
คณะกรรมการ ป.ป.ช. และศาลทั้งสอง หากคณะกรรมการ ป.ป.ช. สามารถ “ปรับ” กระบวนการในการ
ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงต่างๆ ด้วยวิธีการไต่สวนเสียใหม่ โดยให้สาธารณชนสามารถรับรู้ขั้นตอนในการ
ดำเนินการต่างๆ โดยตลอด ก็จะทำให้การดำเนินการของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปโดยเปิดเผย และ
ไม่มีความจำเป็นที่ศาลรัฐธรรมนูญและศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองจะต้อง
ทำซ้ำอีก คณะกรรมการ ป.ป.ช. ก็จะกลับสู่ “สถานะ” ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

(3) คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

จากการศึกษาวิจัยปรากฏว่าการดำเนินงานของคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินนับได้ว่าประสบ
ความสำเร็จ และมีปัญหาเกิดขึ้นน้อยมาก อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของคณะกรรมการตรวจเงิน
แผ่นดินซ้ำซ้อนและไม่สอดคล้องกับการดำเนินงานของคณะกรรมการ ป.ป.ช. ดังนั้น หากคณะกรรมการ
ตรวจเงินแผ่นดินตรวจสอบการจัดซื้อจัดจ้างแล้วพบว่ามีบางประเด็นเกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วย
ความผิดเกี่ยวกับการเสนอราคาต่อหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2542 ควรประสานงานกับคณะกรรมการ
ป.ป.ช. ว่ามีการตรวจสอบประเด็นสมยอมอยู่หรือไม่ ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ตรวจสอบอยู่ คณะกรรมการ
ตรวจเงินแผ่นดินควรยุติการตรวจสอบประเด็นดังกล่าว ส่วนประเด็นที่มีระเบียบอื่นๆ คณะกรรมการ
ตรวจเงินแผ่นดินก็ดำเนินการตรวจสอบต่อไป แต่ถ้าคณะกรรมการ ป.ป.ช. ยังไม่ได้ตรวจสอบประเด็น
สมยอม คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินควรส่งประเด็นสมยอมดังกล่าวให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนิน
การต่อไป

กรณีมีการร้องเรียนเกี่ยวกับเจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการทุจริตหรือประพฤติมิชอบ ทั้งคณะ
กรรมการตรวจเงินแผ่นดินและคณะกรรมการ ป.ป.ช. ต่างมีอำนาจตรวจสอบในเรื่องดังกล่าว ดังนั้นหาก
หน่วยงานใดเข้าตรวจสอบก่อนให้ดำเนินการตรวจสอบต่อไป โดยอีกหน่วยงานขอทราบผลโดยการ
ประสานงาน

คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินพิจารณาผลการตรวจสอบแล้วปรากฏว่าพฤติการณ์น่าเชื่อว
เป็นการทุจริต หรือมีการใช้อำนาจหน้าที่โดยมิชอบ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่เงินหรือทรัพย์สินของ
ราชการ ให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินแจ้งต่อพนักงานสอบสวนเพื่อดำเนินคดีและให้พนักงานสอบสวน
นำรายงานการตรวจสอบมาใช้เป็นหลักในการสอบสวน และให้แจ้งผลการดำเนินการให้คณะกรรมการ
ตรวจเงินแผ่นดินทราบทุก 90 วัน ดังนั้น เมื่อพนักงานสอบสวนได้รับเรื่องจากคณะกรรมการตรวจเงิน

แผ่นดิน หากเป็นกรณีตามมาตรา 89 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แล้ว พนักงานสอบสวนต้องส่งเรื่องให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ดำเนินการ พนักงานสอบสวนจะไม่มีอำนาจสอบสวน ซึ่งแตกต่างจากมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนดำเนินการสอบสวนและดำเนินคดี

ผู้วิจัยเห็นว่าในการดำเนินคดีอาญาเมื่อพนักงานสอบสวนส่งเรื่องให้ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ตามมาตรา 89 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 แล้ว พนักงานสอบสวนควรแจ้งให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินทราบ ตามมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2542

พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการตรวจเงินแผ่นดิน พ.ศ. 2542 หมวดที่ 1 ส่วนที่ 2 ว่าด้วยวินัยทางงบประมาณและการคลัง กำหนดให้มีคณะกรรมการวินัยทางงบประมาณและการคลัง ซึ่งมีอำนาจหน้าที่พิจารณาและกำหนดโทษปรับทางปกครอง กรณีเจ้าหน้าที่หรือพนักงานหน่วยรับตรวจฝ่าฝืนมาตรการเกี่ยวกับการควบคุมการเงินของรัฐ แต่พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ. 2542 ไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องการดำเนินการแก่ผู้กระทำความผิดวินัยทางงบประมาณและการคลัง ดังนั้นคณะกรรมการ ป.ป.ช. ควรส่งเรื่องดังกล่าวให้คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินดำเนินการ

(4) ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง คือ การที่รัฐธรรมนูญ มาตรา 310 กำหนดให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ยึดสำนวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นหลักในการพิจารณา ในทางปฏิบัติที่ผ่านมาพยานกลับคำในชั้นพิจารณา โดยอ้างว่าคณะกรรมการ ป.ป.ช. กับตำรวจทำสำนวนกันเอง ทำให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต้องรับฟังและกลับไปดำเนินการไต่สวนใหม่ ทำให้เกิดความล่าช้าในการพิจารณาคดี ปัญหาดังกล่าวเชื่อมโยงกับกระบวนการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. หากกระบวนการไต่สวนของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นไปโดย “เปิดเผย” กระบวนการไต่สวนผ่านการรับรู้ของสาธารณชนไปแล้ว จึงไม่มีผู้ใดสามารถนำมาอ้างในเวลาต่อมาได้ว่าการกระทำต่างๆ ที่ไม่ชอบธรรมเกิดขึ้นในกระบวนการไต่สวน

(5) คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ

พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 มีกลไกที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ การให้คำปรึกษาและแนะนำ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานของรัฐปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูล

ข่าวสารของทางราชการ เพราะหน่วยงานของรัฐจำนวนมากยังมีการปรับตัวค่อนข้างน้อยในการเปิดเผยข้อมูลของทางราชการ ทำให้ประชาชนต้องมายื่นอุทธรณ์ที่คณะกรรมการข้อมูลข่าวสารเพื่อให้วินิจฉัย และกว่าที่จะได้คำวินิจฉัยและส่งให้หน่วยงานเพื่อปฏิบัติ ระยะเวลารวมทั้งหมดในการขอข้อมูลจึงใช้เวลานานมาก และในบางกรณีแม้จะมีคำวินิจฉัยแล้ว บางหน่วยงานก็ยังคงไม่เปิดเผยข้อมูลเหล่านั้น อุปสรรคที่เกิดขึ้นในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดังกล่าว มีผลให้ข้อมูลข่าวสารที่เปิดเผยอาจล่าช้าหรือไม่ทันกับความต้องการใช้ ทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับภาคประชาชนและสื่อมวลชนในการตรวจสอบการดำเนินการของภาครัฐมีประสิทธิภาพที่ลดลง และเนื่องจากปัจจุบันกำลังมีการพิจารณาเพื่อปรับปรุงพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ จึงควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ด้านกฎหมาย ด้านกลไกที่ดูแลและบังคับใช้กฎหมาย และด้านนโยบายของประเทศ

(6) คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

แม้ว่าความผิดฐานทุจริตคอร์รัปชันจะเป็นมูลฐานความผิดหนึ่งในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน แต่ในทางปฏิบัติไม่มีคดีขึ้นสู่การพิจารณาของศาลเพื่อยึดทรัพย์แต่อย่างใด และเรื่องที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของ ป.ป.ง. ที่เกี่ยวข้องกับการทุจริตคอร์รัปชันก็ยังมีจำนวนน้อย แม้ว่ารัฐบาลพยายามให้ ป.ป.ง. เข้าไปมีส่วนร่วมในการปราบปรามการทุจริตกับรัฐบาล แต่การที่รัฐบาลมักจะตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจขึ้นมา ไม่มีองค์กรที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทำให้มีผลงานไม่มากนัก

นอกจากนี้ มีปัญหาขาดการประสานงานหรือร่วมมือกันระหว่าง ป.ป.ง. กับ ป.ป.ช. ทั้งนี้เนื่องจากตามกฎหมายของ ป.ป.ช. สามารถเรียกหลักฐานหรือตรวจสอบธุรกรรมทางการเงินได้โดยตรง แต่ทางด้าน ป.ป.ง. ได้ลงทุนด้านเทคโนโลยีไว้ค่อนข้างมาก สามารถวิเคราะห์แยกแยะธุรกรรมทางการเงินต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น ควรมีการสร้างความร่วมมือระหว่าง 2 หน่วยงาน เพื่อให้การตรวจสอบและปราบปรามการคอร์รัปชันทำได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

(7) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่งต่างๆ

กลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐตามรัฐธรรมนูญโดยภาคประชาชนประสบปัญหาอุปสรรคและข้อจำกัดมากมายในการนำมาปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นข้อกฎหมายและกระบวนการตรวจสอบทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายราชการ ประสิทธิภาพขององค์กรตรวจสอบที่มีข้อจำกัดและขาดการประสานงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ควรดำเนินการแก้ไขเพิ่มเติม ดังนี้

- กฎหมายว่าด้วย ป.ป.ช. มาตรา 75 วรรคสอง กำหนดว่าการกล่าวหาว่าร้ายผิดปกติต้องกระทำในขณะที่ผู้ถูกกล่าวหาเป็นเจ้าของหน้าที่ของรัฐ หรือพ้นจากการเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เกิน 2 ปี ผู้วิจัย

เห็นว่ากรณีความร้ายแรงผิดปกติของผู้ดำรงตำแหน่ง เป็นความผิดต่อสาธารณะไม่ควรมีการกำหนดอายุความไว้เพียงเท่านั้น

- กรณีการไต่สวนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการทุจริตซึ่งเริ่มต้นจากข้าราชการประจำ และพบว่าเกี่ยวข้องกับนักการเมือง คณะกรรมการ ป.ป.ช. ไม่สามารถส่งฟ้องต่อศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองได้ ต้องมีผู้เสียหายมากล่าวหาโดยที่ได้ถือว่าคุณคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นผู้เสียหายที่สามารถดำเนินการได้ ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการแก้ไข เพื่อให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. สามารถดำเนินการสั่งฟ้องได้ หากมีข้อมูลหลักฐานเพียงพอ

- กรณีการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่ง “ผู้เสียหาย” ที่สามารถกล่าวหาเพื่อให้คณะกรรมการ ป.ป.ช. ไต่สวนข้อเท็จจริง คือ ผู้มีส่วนร่วมกับผู้ดำรงตำแหน่งในการแบ่งปันผลประโยชน์จากการทุจริตและผู้ได้บังคับบัญชา จึงเป็นไปได้ยากที่จะมีการใช้ช่องทางนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ากรณีความ “ผู้เสียหาย” ในกรณีที่เป็นเรื่องการทุจริตของผู้ดำรงตำแหน่ง ควรมีการตีความอย่างกว้าง ให้ประชาชนซึ่งเป็นผู้เสียหายเป็นผู้เสียหายได้ หรือคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นผู้กล่าวหาได้

- ควรเปิดเผยบัญชีทรัพย์สินหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งและนักการเมือง ซึ่งจะเป็นการลดภาระการตรวจสอบของคณะกรรมการ ป.ป.ช. เพราะประชาชนและสื่อมวลชนสามารถติดตามตรวจสอบและแจ้งเบาะแสต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช.

- ผู้ดำรงตำแหน่งเมื่อยื่นแบบแสดงทรัพย์สินให้ยื่นแบบแสดงรายการภาษีด้วย ข้อมูลการชำระภาษีของนักการเมืองไม่ควรเป็นความลับ

- พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารทางราชการ ควรจะครอบคลุมทุกองค์กร โดยรวมถึงองค์กรอิสระทุกองค์กรด้วย

- ควรตัดโทษผู้ริเริ่มรวบรวมรายชื่อ 50,000 คน ตามมาตรา 124 ของกฎหมายว่าด้วย ป.ป.ช. เพื่อเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ ในกรณีที่มีการกลับแก่งัดใส่ความโดยสร้างหลักฐานเท็จ เป็นความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องระบุในกฎหมายว่าด้วย ป.ป.ช.

- ควรปรับปรุงหลักเกณฑ์การรวบรวมรายชื่อ 50,000 คน ให้ประชาชนสามารถทำได้ง่ายกว่าที่เป็นอยู่